RIVOJLANGAN MAMLAKATLARDA OLIY TA'LIMNI BOSHQARISHNING ILG'OR TAJRIBALARI

Karimova Mohinur Abdujalol qizi
Oriental Universiteti
1-bosqich tayanch doktoranti
+99891 564 79 89

Annotatsiya: Ushbu maqolada rivojlangan mamlakatlarda oliy ta'limni boshqarishning ilg'or tajribalari, zamonaviy boshqaruv mexanizmlari va ularning o'ziga xos xususiyatlari tahlil qilingan. Bugungi globallashuv sharoitida oliy ta'lim muassasalarining raqobatbardoshligini ta'minlash, ta'lim sifatini oshirish, ilmiy-tadqiqot faoliyatini rivojlantirish va zamonaviy texnologiyalarni ta'lim jarayoniga joriy etish boshqaruv tizimiga yangi talablarni qo'ymoqda. Rivojlangan mamlakatlar tajribasida universitetlarning institutsional mustaqilligi, strategik boshqaruv, raqamlashtirish, sifatni baholash, akademik erkinlik, manfaatdor tomonlar bilan hamkorlik va natijaga yo'naltirilgan boshqaruv mexanizmlariga alohida e'tibor qaratiladi.

Kalit so'zlar: Oliy ta'lim, boshqaruv, rivojlangan mamlakatlar, ilg'or tajriba, universitet boshqaruvi, strategik boshqaruv, raqamlashtirish, ta'lim sifati, akademik erkinlik, institutsional mustaqillik, innovatsiya.

Hozirgi davrda oliy ta'lim jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy va ilmiy-texnologik rivojlanishini ta'minlovchi muhim institutlardan biri hisoblanadi. Mamlakatlarning iqtisodiy raqobatbardoshligi ko'p jihatdan yuqori malakali mutaxassislar tayyorlash, ilmiy tadqiqotlarni rivojlantirish va innovatsion ishlanmalarni amaliyotga joriy etish imkoniyatlariga bog'liq. Shu sababli oliy ta'lim muassasalarini samarali boshqarish masalasi rivojlangan davlatlarning davlat siyosatida muhim o'rin egallaydi. Rivojlangan mamlakatlarda oliy ta'limni boshqarish tizimi uzoq yillar davomida shakllangan tajribalar asosida

takomillashib kelgan. Bunday tizimlarda universitetlarning faqat ta’lim beruvchi tashkilot sifatidagi faoliyatiga emas, balki ilmiy tadqiqot, innovatsiya, tadbirkorlik, xalqaro hamkorlik va jamiyat rivojiga qo‘shadigan hissasiga ham katta e’tibor beriladi.

Oliy ta’limni boshqarishning zamonaviy modeli markazlashgan ma’muriy nazoratdan ko‘ra strategik rejalashtirish, institutsional mustaqillik va natijadorlikka asoslanadi. Universitet rahbariyatiga ta’lim dasturlarini takomillashtirish, moliyaviy resurslardan foydalanish, ilmiy yo‘nalishlarni belgilash va hamkorlik aloqalarini rivojlantirishda ma’lum darajada mustaqillik berilishi boshqaruvning moslashuvchanligini oshiradi.

Rivojlangan mamlakatlar oliy ta’lim tizimlarida boshqaruvning asosiy xususiyatlaridan biri universitetlarning institutsional mustaqilligidir. Universitetlar o‘z faoliyatining ko‘plab yo‘nalishlarini mustaqil ravishda belgilash imkoniyatiga ega bo‘ladi. Bunday mustaqillik ta’lim dasturlarini mehnat bozori talablariga moslashtirish, ilmiy tadqiqotlarning ustuvor yo‘nalishlarini belgilash va yangi ta’lim texnologiyalarini joriy etishni tezlashtiradi.

AQSh oliy ta’lim tizimida universitetlarning boshqaruv tuzilmalari nisbatan mustaqil faoliyat yuritishi bilan ajralib turadi. Universitetlarda boshqaruv kengashlari, prezident yoki rektor, fakultetlar va akademik bo‘linmalar o‘rtasida vakolatlar taqsimlangan. Bunda universitetning strategik rivojlanishi, moliyaviy barqarorligi, ta’lim sifati va ilmiy faoliyati bir-biri bilan bog‘liq holda boshqariladi. AQSh tajribasida oliy ta’lim muassasalarining xususiy sektor, ilmiy markazlar va ishlab chiqarish tashkilotlari bilan hamkorligiga katta ahamiyat beriladi. Bunday hamkorlik ilmiy ishlanmalarni amaliyotga joriy qilish, talabalar uchun amaliyot bazalarini kengaytirish va yangi innovatsion loyihalarni yaratishga imkon beradi.

Buyuk Britaniya oliy ta’lim tizimida ham universitetlarning akademik va institutsional mustaqilligi muhim o‘rin tutadi. Shu bilan birga, ta’lim sifatini ta’minlash, moliyaviy shaffoflik va universitet faoliyatining natijalarini baholash mexanizmlari rivojlangan. Universitetlar o‘z strategik maqsadlarini ishlab chiqib, ularning bajarilishini tegishli ko‘rsatkichlar asosida monitoring qilib boradi.

Rivojlangan mamlakatlarda oliy ta’lim muassasalarini boshqarishda strategik rejalashtirish alohida ahamiyatga ega. Universitetlar o‘zining bir necha yillik rivojlanish strategiyasini ishlab chiqadi. Ushbu strategiyalarda ta’lim sifati, ilmiy faoliyat, xalqaro hamkorlik, raqamli transformatsiya, moliyaviy barqarorlik va inson resurslarini rivojlantirish kabi yo‘nalishlar belgilanadi. Strategik boshqaruvning muhim jihati shundaki, universitet rahbariyati faqat mavjud muammolarni hal qilish bilan cheklanmaydi. Kelajakdagi ehtiyojlarni oldindan aniqlash va ularga mos ravishda rivojlanish yo‘nalishlarini belgilashga e’tibor qaratiladi. Buning uchun mehnat bozori, demografik jarayonlar, texnologik o‘zgarishlar va xalqaro ta’lim tendensiyalari muntazam tahlil qilinadi. O‘zbekiston oliy ta’limida ham strategik boshqaruv masalasiga e’tibor kuchaymoqda. O‘zbekistonlik tadqiqotchilarning ishlarida oliy ta’limni modernizatsiya qilish, innovatsion boshqaruvni joriy etish va rivojlangan mamlakatlar tajribasidan foydalanish zarurligi qayd etilgan. Shermuhammadov tomonidan oliy ta’lim sifatini baholashda ilg‘or xorijiy tajribalar va modellarni qo‘llash masalalari tahlil qilingan [1].

Rivojlangan mamlakatlarda oliy ta’lim sifatini boshqarish muntazam monitoring va baholash tizimlari orqali amalga oshiriladi. Bunda ta’lim dasturlarining mazmuni, professor-o‘qituvchilarning malakasi, talabalar natijalari, ilmiy faoliyat va bitiruvchilarning mehnat bozoridagi holati kabi ko‘rsatkichlarga e’tibor qaratiladi. Ta’lim sifatini baholash faqat yakuniy natijalarni aniqlash bilan cheklanmaydi. Ta’lim jarayonining barcha

bosqichlarida monitoring olib borish, mavjud kamchiliklarni aniqlash va ularni bartaraf etish mexanizmlarini ishlab chiqish muhim hisoblanadi. O‘zbekistonlik olimlarning tadqiqotlarida ham xorijiy tajribalar asosida oliy ta’lim sifatini baholashning zamonaviy modellari va mezonlaridan foydalanish masalalari o‘rganilmoqda. Bunday yondashuv ta’lim sifatini xalqaro talablar asosida takomillashtirish imkonini beradi.

Rivojlangan mamlakatlarda oliy ta’lim muassasalari bilan biznes sektori o‘rtasidagi hamkorlik boshqaruv tizimining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Korxonalar universitetlarning ilmiy loyihalarida ishtirok etadi, talabalar uchun amaliyot va stajirovka imkoniyatlarini yaratadi hamda mehnat bozori uchun zarur mutaxassislarni tayyorlash jarayoniga o‘z takliflarini beradi. Bunday hamkorlik natijasida ta’lim dasturlari amaliy ehtiyojlarga moslashtiriladi. Universitetlarda texnoparklar, innovatsion markazlar, biznes inkubatorlar va startap markazlarining tashkil etilishi talabalar va professor-o‘qituvchilarning yangi g‘oyalarini amaliy loyihalarga aylantirish imkonini beradi. O‘zbekistonda ham oliy ta’lim, fan va biznes o‘rtasidagi aloqalarni rivojlantirish masalasi dolzarb hisoblanadi. Egamovning 2024-yilgi tadqiqotida oliy ta’lim muassasalarining innovatsion faoliyati, ta’lim, fan va biznes o‘rtasidagi munosabatlarni kengaytirish hamda ilmiy ishlanmalarni tijoratlashtirish masalalari yoritilgan [2].

Rivojlangan mamlakatlarda oliy ta’limni boshqarishning yana bir muhim jihati inson kapitaliga investitsiya kiritishdir. Professor-o‘qituvchilarning ilmiy va pedagogik salohiyatini oshirish, malaka oshirish dasturlarini rivojlantirish, xalqaro tajriba almashinuvini kengaytirish va ilmiy izlanishlarni rag‘batlantirish universitet rivojlanishining asosiy shartlaridan biri hisoblanadi. Professor-o‘qituvchilarning kasbiy rivojlanishi ta’lim sifatiga bevosita ta’sir qiladi. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar, raqamli vositalar va yangi ilmiy yondashuvlarni egallagan o‘qituvchi talabalarga zamonaviy bilimlarni samarali yetkazishi mumkin. Shu sababli rivojlangan

mamlakatlar tajribasidan kelib chiqib, O‘zbekiston oliy ta’lim muassasalarida ham professor-o‘qituvchilarning uzluksiz kasbiy rivojlanishi uchun qulay sharoitlar yaratish muhimdir [3].

Rivojlangan mamlakatlar tajribasining tahlili shuni ko‘rsatadiki, samarali oliy ta’lim boshqaruvi birgina boshqaruv usuliga emas, balki bir nechta o‘zaro bog‘liq mexanizmlarga asoslanadi. Institutsional mustaqillik, strategik rejalashtirish, raqamli boshqaruv, sifat monitoringi, inson kapitalini rivojlantirish va tashqi hamkorlik birgalikda universitetning barqaror rivojlanishini ta’minlaydi [4].

Birinchi navbatda, universitetlarning ma’lum darajadagi mustaqilligi boshqaruv qarorlarini tezkor qabul qilishga imkon beradi. Biroq mustaqillik hisobdorlik, shaffoflik va sifat nazorati bilan uyg‘unlashishi lozim. Shu sababli rivojlangan davlatlar tajribasini O‘zbekistonda qo‘llashda milliy sharoit va mavjud boshqaruv tizimini hisobga olish zarur.

Ikkinchi muhim natija raqamli boshqaruv bilan bog‘liq. Raqamli platformalardan foydalanish ta’lim jarayoni va boshqaruv faoliyatining shaffofligini oshiradi. Ma’lumotlarga asoslangan qarorlar qabul qilish orqali universitet rahbariyati mavjud muammolarni tezroq aniqlashi va tegishli choralarni belgilashi mumkin.

Uchinchi yo‘nalish sifatida ta’lim sifati va natijadorlikni baholashni ko‘rsatish mumkin. Rivojlangan mamlakatlar tajribasida universitet faoliyatining samaradorligi turli ko‘rsatkichlar asosida muntazam tahlil qilinadi. Bunday yondashuv O‘zbekiston oliy ta’lim tizimida ham boshqaruv qarorlarining asoslanganligini oshirishga xizmat qilishi mumkin.

To‘rtinchi muhim natija universitetlarning biznes va ilmiy tashkilotlar bilan hamkorligini rivojlantirish bilan bog‘liq. Ta’lim, fan va ishlab chiqarishning o‘zaro aloqasi kuchayishi natijasida ilmiy ishlanmalarni amaliyotga joriy qilish va talabalarni mehnat bozoriga tayyorlash imkoniyatlari kengayadi.

Beshinchi yo‘nalish inson kapitalini rivojlantirishdir. Professor-o‘qituvchilarning ilmiy va pedagogik salohiyatini oshirish oliy ta’lim sifatining barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi. Shu sababli rivojlangan mamlakatlar tajribasini o‘rganishda nafaqat boshqaruv tuzilmasiga, balki ushbu tizimda faoliyat yurituvchi insonlarning kasbiy rivojlanishiga ham e’tibor qaratish zarur.

Umuman olganda, rivojlangan mamlakatlarda oliy ta’limni boshqarish tajribasi O‘zbekiston uchun foydali yo‘nalishlarni ko‘rsatib beradi. Biroq xorijiy tajribani to‘g‘ridan-to‘g‘ri ko‘chirish emas, balki uning samarali jihatlarini milliy ta’lim tizimining huquqiy, iqtisodiy va tashkiliy sharoitlariga moslashtirish maqsadga muvofiqdir [5].

Xulosa

Rivojlangan mamlakatlarda oliy ta’limni boshqarish tajribasi zamonaviy boshqaruvning strategik, innovatsion va raqamli yondashuvlariga asoslanishini ko‘rsatadi. Universitetlarning institutsional mustaqilligi, akademik erkinlik, sifatni muntazam baholash, raqamli texnologiyalardan foydalanish va manfaatdor tomonlar bilan hamkorlik samarali boshqaruvning muhim elementlari hisoblanadi. Rivojlangan mamlakatlar tajribasidan O‘zbekiston oliy ta’lim tizimida foydalanish ta’lim sifatini oshirish, universitetlarning raqobatbardoshligini kuchaytirish va ilmiy-innovatsion faoliyatni rivojlantirishga xizmat qilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Xoliqov A.A. Pedagogik mahorat. – Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2017.
2. Musurmonova O. Oliy ta’lim tizimida pedagogik jarayonlarni takomillashtirish masalalari. – Toshkent, 2018.
3. To‘xtasinov I.M. Oliy ta’lim tizimida innovatsion pedagogik texnologiyalardan foydalanish. – Toshkent, 2019.
4. To‘xtasinov U. Oliy ta’limda innovatsion pedagogik texnologiyalar. – Toshkent, 2014.

5. Muslimov N.A. Kasb ta'limi o'qituvchilarining kasbiy kompetentligini shakllantirish texnologiyasi. – Toshkent, 2014.

6. Ishmuhamedov R.J., Abduqodirov A.A., Pardaev A. Ta'limda innovatsion texnologiyalar. – Toshkent: Iste'dod, 2015.